

Rzecznik Praw Obywatelskich
RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

**WIZYTACJE KRAJOWEGO MECHANIZMU PREWENCJI
W MŁODZIEŻOWYCH OŚRODKACH
WYCHOWAWCZYCH I MŁODZIEŻOWYCH
OŚRODKACH SOCJOTERAPII**

**Justyna Józwiak
Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich
Aleja Solidarności 77
00 - 090 Warszawa
j.jozwiak@brpo.gov.pl**

Podstawa prawna utworzenia Krajowego Mechanizmu Prewencji

- W 2002 r. Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku przyjęło **Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (zwanego dalej OPCAT)**.
- Protokół ten został **ratyfikowany przez Rzeczpospolitą Polską w 2005 r.**, na podstawie uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie, stanowi zatem część polskiego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowany, zgodnie z treścią art. 91 Konstytucji RP.

Organy powołane na podstawie OPCAT

Celem wymienionej umowy międzynarodowej jest stworzenie systemu regularnych wizytacji w miejscach zatrzymań, przeprowadzanych przez **niezależne międzynarodowe i krajowe organy**, których zadaniem jest zapobieganie torturom oraz innemu okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu (art. 1 OPCAT).

- Stąd na podstawie art. 2 OPCAT został powołany międzynarodowy organ mający prawo przeprowadzania wizytacji, także w znajdujących się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej miejscach zatrzymań - Podkomitet do spraw prewencji (Subcommittee on Prevention of Torture - SPT)
- Krajowe mechanizmy prewencji - każde Państwo-Strona Protokołu jest zobowiązane, na poziomie krajowym, do utworzenia, wyznaczenia bądź utrzymania już istniejących, jednego lub kilku krajowych mechanizmów prewencji (art. 17 OPCAT).

OPCAT na świecie

- Według aktualnych danych spośród 56 państw, które ratyfikowały OPCAT, 32 wyznaczyło krajowe mechanizmy prewencji.
- Obecnie w większości państw zadania krajowego mechanizmu prewencji powierzone zostały Ombudsmanom – samodzielnie lub wspólnie z innymi podmiotami.

Krajowy Mechanizm Prewencji w Polsce

- W Polsce zadania Krajowego Mechanizmu Prewencji zostały powierzone Rzecznikowi Praw Obywatelskich w dniu 18 stycznia 2008 r.
- Zadaniem Krajowego Mechanizmu Prewencji jest wzmocnienie ochrony osób pozbawionych wolności przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

Zakaz tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania

---

Zadania Krajowego Mechanizmu Prewencji są zbieżne z:

- **art. 37 pkt a Konwencji o prawach dziecka:** „Państwa-Strony zapewnią, aby żadne dziecko nie podlegało torturowaniu bądź okrutnemu, niehumanitarnemu, czy poniżającemu traktowaniu lub karaniu. (...)”.
- **art. 40 Konstytucji RP:** „Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych”.

Tortury

---

art. 1 Konwencji ONZ w sprawie zakazu stosowania tortur (...), przez **tortury** rozumie

„każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się **ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne**, w celu **uzyskania** od niej lub od osoby trzeciej **informacji lub wyznania** w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także **w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku** na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek **innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji**, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez **funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym** lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą”.

Tortury – c.d.

Artykuł ten określa trzy podstawowe elementy w definicji tortur jako zbrodni:

- Musi zostać zadany poważny ból i cierpienie, fizyczne lub psychiczne
- Ból i cierpienie zadawane są aby osiągnąć jakiś cel lub z powodów wynikających z wszelkich form dyskryminacji
- ból lub cierpienie musi być zadane przez/na wniosek lub za zgodą/przyzwoleniem, funkcjonariusza publicznego lub osobę działającą w charakterze urzędowym

Inne formy okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania

---

- W odróżnieniu od „tortur” definicja „innych form okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania” nie jest wyraźnie określona przez Konwencję.
- Brak konkretnej definicji powoduje, że za takie zachowania uznawane są inne formy przemocy, które nie mieszczą się w definicji tortur, ale mimo wszystko powodują cierpienie. Zachowania takie są również całkowicie zabronione.
- Podejście takie daje możliwość najszerszej ochrony przed różnymi atakami na ludzką „godność”.

Inne formy okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania

---

Z biegiem lat, szeroki zakres form traktowania i karania, uznanych za okrutne, niehumanitarne lub poniżające, nabrał znaczenia dzięki orzecznictwu międzynarodowemu oraz regionalnym organizacjom ochrony praw człowieka i ekspertom. Za takie zachowania uznane zostały np.:

- złe warunki przetrzymywania (takie jak przepełnienie),
- brak odpowiednich warunków sanitarnych,
- brak światła,
- brak aktywności fizycznej,
- oczernianie symboli religijnych,
- nadmierne użycie siły podczas tłumienia zamieszek, itp.

Inne formy okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania

---

- odróżnianie definicji tortur oraz innego nieludzkiego, poniżającego traktowania lub karania **nie ma w zasadzie znaczenia, gdyż każda z tych form zachowania jest absolutnie zakazana na mocy prawa międzynarodowego w każdym czasie.**
- SPT potwierdził, że działania KMP nie będą ograniczone do stosowania ścisłej definicji. „Zakres prac profilaktycznych jest duży, **obejmujący wszelkie formy nadużyć wobec osób pozbawionych wolności, które mogą urosnąć do tortur lub innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania**". Takie szerokie podejście znajduje również odzwierciedlenie w pracach KMP.

„Inne formy okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania”

Mimo obowiązku zakazu stosowania tortur i złego traktowania wyraźnie zawartego w licznych dokumentach określających prawa człowieka, a także uznanych jako część prawa zwyczajowego, **niektóre państwa w dalszym ciągu ignorują istniejące zobowiązania, aby zapobiegać, zabraniać aktów tortur i innych form znęcania się.** Efektywne i zrównoważone środki w celu zapobiegania takim nadużyciom nie były systematycznie wprowadzane na poziomie krajowym.

Jednostki objęte wizytacjami

Istotą działalności Krajowego Mechanizmu Prewencji są regularne wizytacje zapobiegawcze **miejsc zatrzymań**.

Zgodnie z definicją art. 4 OPCAT, pod tym **pojęciem kryją się wszystkie miejsca pozostające pod jurysdykcją i kontrolą Rzeczypospolitej Polskiej, gdzie przebywają lub mogą przebywać osoby pozbawione wolności na podstawie polecenia organu władzy publicznej bądź za jego namową, zgodą lub przyzwoleniem.**

Z kolei **pozbawienie wolności** oznacza jakąkolwiek formę zatrzymania lub uwięzienia bądź umieszczenia osoby w publicznym lub prywatnym miejscu odosobnienia, którego osobie tej nie wolno z własnej woli opuszczać, na mocy polecenia jakiegokolwiek władzy sądowej, administracyjnej lub innej.

Elementy wizytacji

- **Rozmowa wstępna** z kierownictwem placówki;
- **Ogląd placówki** (instalacji, urządzeń, sanitariatów oraz wszystkich pomieszczeń, z których korzystają wychowankowie);
- **Rozmowy z wychowankami** w oparciu o jednolity kwestionariusz rozmowy (przeprowadzane na osobności, z losowo wybranymi nieletnimi, w sposób uniemożliwiający zapoznanie się przez osoby postronne z treścią udzielanych odpowiedzi);
- **Analiza dokumentacji** (w szczególności regulaminu placówki, dokumentacji dotyczącej stosowania środków przymusu bezpośredniego, wydarzeń nadzwyczajnych);
- **Podsumowanie** wizytacji.

Wizytacje KMP w MOW i MOS

W dotychczasowej działalności przedstawiciele Rzecznika Praw Obywatelskich wykonujący zadania KMP przeprowadzili wizytacje zapobiegawcze:

- W 2008 r. – 3 MOW i 1 MOS
- W 2009 r. – 7 MOW i 4 MOS
- W 2010 r. – 9 MOW i 1 MOS

Wizytacje KMP w MOW i MOS

Zauważono następujące problemy:

- **Niewłaściwe traktowanie przez personel placówki**
- **Praktyka stosowania nieregulaminowych kar dyscyplinarnych oraz odpowiedzialności zbiorowej**
- **Ograniczanie dostępu do zajęć na świeżym powietrzu**
- **Niewłaściwe warunki bytowe**

MOW i MOS – niedopuszczalne formy traktowania nieletnich

- używanie wulgaryzmów i wyzwisk;
- zastraszanie np. nieudzieleniem przepustki;

W jednej placówce wychowankowie, którzy wypowiadali się podczas spotkań w grupach, zgłosili występowanie form przemocy, nie dostrzegając jednakże w postępowaniu pracownika niczego złego. Przyznali, iż byli świadkami zarówno stosowania przemocy fizycznej, jak i publicznego obrażania wychowanków, lecz nie mieli świadomości, iż takie zachowanie pracownika jest niedopuszczalne. Zarzuty sformułowane przez wychowanków dotyczyły słownego poniżania nieletnich oraz ich rodzin, czynionego przez pracownika w sposób publiczny np. podczas spotkań w jadalni lub dokonywania przeszukań pokojów wychowanków. Niektórzy chłopcy podali ponadto, iż zostali uderzeni przez wspomnianego pracownika Ośrodka. Odebrane od nieletnich skargi potraktowane zostały jako zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa i przekazano je do Prokuratury

MOW i MOS – środki dyscyplinarne

Przykładowe nieregulaminowe „kary” wymierzane nieletnim:

- wykonywanie pracy i ćwiczeń fizycznych - tego typu kary mogą zaowocować u nieletnich wypaczeniem właściwego obrazu pracy pojmowanej jako podstawowa forma samodzielnego utrzymania oraz ćwiczeń służących wzmacnianiu kondycji fizycznej (np. czyszczenie sufitu w łazience);
- stanie na korytarzu przez całą noc za zakłócanie ciszy nocnej;
- zakaz wychodzenia na świeże powietrze;
- ograniczanie kontaktu z rodzicami;
- stosowanie odpowiedzialności zbiorowej za naruszenie dyscypliny przez jednego z wychowanków (np. zamykanie w świetlicy, zakaz wyjść na miasto, zakaz korzystania z sali komputerowej czy potrącanie wszystkim z kieszonkowego, wykonywanie przysiadów przez całą grupę).

MOW i MOS – środki dyscyplinarne

Wymierzanie przez pracowników kar wobec wychowanków winno odbywać się z uwzględnieniem podstawowych wskazań nauki i doświadczeń pedagogicznych, zgodnie z którymi:

1. **stosując karę nie wolno odbierać wychowankowi godności ludzkiej;**
2. **kara nie powinna być wyrazem przewagi wychowawcy nad wychowankiem;**
3. **kara nie powinna być zemstą;**
4. **kara nie powinna zawierać elementów szyderstwa, ironii, czy złośliwości.**

Bez poszanowania powyższych zasad dyscyplinowania, można doprowadzić do tego, że kara przybierze formę ataku na wychowanka ze strony wychowawcy (lub będzie tak przez nieletniego odczuwana).

MOW i MOS – warunki bytowe

- **Warunki bytowe** zapewnione nieletnim, w wizytowanych placówkach, były zróżnicowane, w większości placówek bardzo dobre. KMP zwróciło uwagę na: brak sal gimnastycznych w niektórych placówkach, niezachowaną estetykę pokoi wychowanków, konieczność systematycznego naprawiania usterek (np. włączników światła), usuwania zagrzybień na ścianach, potrzebę zamontowania drabinek umożliwiających wejście na górne łóżka i zabezpieczeń górnych łóżek.

MOW i MOS – prawo do informacji

- We wszystkich wizytowanych placówkach zwracano także uwagę na dostępność **informacji na temat praw i obowiązków wychowanków** oraz informacji o instytucjach, do których nieletni mogą się zwrócić w razie potrzeby. Każdorazowo wobec braku takich danych na tablicach ogłoszeń, postulowano zamieszczenie adresów instytucji stojących na straży praw nieletnich, w tym sędziego rodzinnego, Rzecznika Praw Obywatelskich, Rzecznika Praw Dziecka, czy Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka.
- Pomimo tego, że wychowankowie mogą rozmawiać o swoich problemach na zebraniach społeczności bądź bezpośrednio z wychowawcami lub psychologami, istnienie możliwości zwrócenia się z nimi do instytucji zewnętrznej, jest niezwykle istotne. Nieletni powinni mieć stały dostęp do wyżej wskazanych adresów.

Wystąpienia generalne RPO dotyczące funkcjonowania MOW i MOS

Środki przymusu bezpośredniego

- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 lutego 2005 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu użycia środków przymusu bezpośredniego wobec nieletnich umieszczonych w zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich, młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii z dniem 22 sierpnia 2009 r. utraciło moc prawną. Wystąpieniem z dnia 21.12.2009 r. skierowanym do Ministerstwa Edukacji Narodowej i Ministerstwa Sprawiedliwości, RPO zwrócił uwagę na pilną potrzebę podjęcia działań prawodawczych zmierzających do wydania nowego rozporządzenia. W dniu 6.08.2010 r. otrzymaliśmy projekt rozporządzenia z prośbą o zajęcie stanowiska.

Wystąpienia generalne RPO dotyczące funkcjonowania MOW i MOS

Dostęp do świeżego powietrza.

- Rzecznik Praw Obywatelskich skierował w tej sprawie, w dniu 12 sierpnia 2009 r., wystąpienie generalne do Ministra Edukacji Narodowej, prosząc o rozważenie potrzeby podjęcia inicjatywy ustawodawczej, zmierzającej do właściwego uregulowania zasad i warunków zapewnienia nieletnim, w czasie pobytu w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii, prawa do codziennych zajęć na świeżym powietrzu (RPO-614994-VII/09).

W wyniku wspólnej dyskusji ustalono, iż wymóg zapewnienia wychowankom co najmniej 1 godz. zajęć na świeżym powietrzu zostanie ujęty w przepisach znowelizowanego Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie ramowych statutów placówek publicznych.

Wystąpienia generalne RPO dotyczące funkcjonowania MOW i MOS

Informator dla wychowanków

- Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił się, w dniu 22 lipca 2009 r., do Ministra Edukacji Narodowej z prośbą o rozważenie możliwości przygotowania przez resort edukacji informatora, zawierającego dane na temat sytuacji prawnej nieletniego umieszczonego w określonego typu placówce, jego praw i obowiązków oraz instytucji udzielających pomocy w przypadku łamania praw nieletnich (RPO-614994-VII/09).

W sierpniu 2010 r. informator został przesłany do BRPO

Wystąpienia generalne RPO dotyczące funkcjonowania MOW i MOS

Problem niedoprowadzania nieletnich do MOW i MOS

- 12.03.2010 r. – wystąpienie do Komendanta Głównego Policji o wskazanie przyczyn niedoprowadzeń przez funkcjonariuszy Policji nieletnich do młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii.

W odpowiedzi Komendant Główny Policji wskazał, iż Regulamin urzędowania sądów powszechnych określa podmioty, które sąd może zobowiązać do doprowadzenia nieletniego do mow i mos. Są to: rodzice, sam nieletni, w uzasadnionych przypadkach Policja. Zatem problem ten jest bardziej złożony i nie leży po stronie Policji (kwestia umieszczania w PID nieletnich, którzy dokonali ucieczki).

Wystąpienia generalne RPO dotyczące funkcjonowania MOW i MOS

- Wystąpienie RPO do Ministra Sprawiedliwości w sprawie nadzoru sędziów rodzinnych nad wykonaniem orzeczenia o umieszczeniu nieletniego w młodzieżowym ośrodku wychowawczym lub socjoterapii , który winien również obejmować monitorowanie kwestii doprowadzenia nieletnich do tych placówek.

W odpowiedzi Minister Sprawiedliwości wskazał, iż jest to przedmiot stałego zainteresowania MS i MEN. W marcu 2010 r. MS wystąpiło do wszystkich prezesów sądów okręgowych z pismem nadzorczym, w którym przypomniano zakres obowiązków sądów rodzinnych w ramach postępowania wykonawczego. W wystąpieniu tym użyto argumentacji RPO.

Wystąpienia generalne RPO dotyczące funkcjonowania MOW i MOS

- Nadzór nad wykonywaniem orzeczeń o umieszczeniu w MOW lub MOS, sprawują sędziowie rodzinni, co oznacza, że jest to nadzór zdecentralizowany.

W celu ujednoczenia praktyki, a także urealnienia tego nadzoru, Minister Sprawiedliwości w rozporządzeniu *w sprawie szczegółowego sposobu, zakresu i trybu sprawowania nadzoru nad wykonywaniem orzeczeń w sprawach nieletnich*, wprowadził obowiązek organizowania przez prezesów sądów okręgowych przynajmniej **raz w roku narad** z udziałem sędziów rodzinnych, kierowników placówek oraz przedstawicieli organów prowadzących te placówki.

Wydaje się, że narzędzie to pozwoli lepiej skoordynować działania poszczególnych jednostek.

Wystąpienia generalne RPO dotyczące funkcjonowania MOW i MOS

- Wystąpienie RPO do Ministra Pracy i Polityki Społecznej (12.02.2010 r.) w sprawie ponoszenia odpłatności za dziecko, które jednocześnie jest wychowankiem placówki opiekuńczo – wychowawczej oraz młodzieżowego ośrodka wychowawczego lub młodzieżowego ośrodka socjoterapii.

Wystąpienia generalne RPO dotyczące funkcjonowania MOW i MOS

W odpowiedzi Minister Pracy i Polityki Społecznej wskazał, iż:

- postanowienie o umieszczeniu dziecka w MOW/MOS nie uchyla automatycznie wcześniejszego postanowienia o umieszczeniu go w placówce opiekuńczo – wychowawczej.
- Na placówce nadal ciążą nałożone przez sąd obowiązki w zastępstwie rodziców, takie jak zaspokojone jego podstawowych potrzeb bytowych, np.: wyżywienia, odzieży, środków czystości, podręczników szkolnych, zapewnienie im miejsca podczas urlopowania z MOW/MOS.
- Za utrzymanie dziecka w placówce opiekuńczo – wychowawczej płaci powiat, z którego dziecko pochodzi. Placówka otrzymuje więc środki na pokrycie wydatków związanych z utrzymaniem dziecka i powinna w ich ramach pokryć koszty żywności oraz zapewnić dziecku osobiste wyposażenie

Wystąpienia generalne RPO dotyczące funkcjonowania MOW i MOS

Art. 26 upn.

- 8.09.2010 r. – wystąpienie do Ministra Sprawiedliwości
Rozporządzenie MENiS z dnia 26 lipca 2004 r. *w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w młodzieżowym ośrodku wychowawczym oraz młodzieżowym ośrodku socjoterapii* – o czym świadczy treść § 1 tego rozporządzenia, jak i pozostałych jego zapisów – **reguluje jedynie materię kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich** w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i socjoterapii stosowany jako środek wychowawczy.

Problematykę realizacji orzeczeń sądowych o zastosowaniu tych placówek jako środków tymczasowych całkowicie pomija (art. 26 upn).

Wystąpienia generalne RPO dotyczące funkcjonowania MOW i MOS

Odpowiedź:

- w lipcu 2010 r. Minister Edukacji Narodowej przedstawił Ministrowi Sprawiedliwości do akceptacji projekt rozporządzenia zmieniający rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i socjoterapii stosowanych jako środek wychowawczy.
- Projekt ten nie regulował kwestii umieszczania nieletnich w MOW i MOS w trybie art. 26 upn. W ramach prac prowadzonych przez Międzyresortowy Zespół do Spraw Poprawy Skuteczności Wykonania Orzeczeń Sądowych zakładano wzbogacenie systemu środków tymczasowych o jednostki organizacyjne w resorcie pracy i polityki społecznej (OHP). Jednakże MPiPS sprzeciwiło się włączeniu OHP do systemu środków tymczasowych.

Rzecznik Praw Obywatelskich
RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

DZIĘKUJĘ ZA UWAGĘ!!!